

Uredništvo in uprava: Ljubljana, poštni predal 290.

Dopisi morajo biti frankirani in podpisani ter opremljeni s štampiljko dotične organizacije.

Rokopisi se ne vračajo.

Ček, račun 13.562

DELAVEC

STROKOVNI ČASOPIS.

Izhaja 10. in 25. dne v mesecu.

Stane posamezna številka
Din 2.—, mesečno Din 4.—,
celoletno Din 48.—, Za članske izvod Din 1.—.

Oglasi po ceniku.

Telefon št. 3478.

Srčkov:

Kraljestvo človeka.

Tone na 1. maja ni delal. Sporočil je to svojemu delodajalcu, da hoče solidarno z drugimi svojimi soštrpini praznovati praznik Dela. Delodajalec je vzel to prijavo na znanje in tako je bil Tone ta dan prost.

Dasiravno je bilo vsako zunanje vidno praznovanje zabranjeno, je sklenil sam s seboj in v krogu svoje družine, posvetiti ta dan spominu na one, ki so bili borbo za uvedbo tega praznika in ki ga sami morda niti enkrat niso praznovali. Bilo je sicer bolj krmizljivo vreme, vendar se je oblekel naš trpin v najlepšo praznično obleko, vzel najmlajšega sinka s seboj in šel na izprehod. Zakaj bi se tudi on enkrat ne pokazal na cesti kot človek, ki ima pravo tudi na življenje svobodnega spomladanskega zraka, ker to, kar imajo nekateri vsak dan, je njemu odmerjeno v tako skromni porciji.

V svobodnem zraku so mu postale tudi misli svobodne in vedno jasnejše. Sami smo vstali iz mrtvila, mu je šinilo skozi razgubano čelo. Delavec sam se je začel probujati, zavedajoč se, da le edino od njega samega mu more priti pomoč, otrese se je lastnega »jaz«, sledil sotrpinom, ki so se strnili v močan »MI«, in to mu je dajalo moči. Začutili smo v žilah kri, je pomislil dalje, otajala se mu je tista ledena skorja, ki mu je tičala okrog srca. Spoznal je, da tisto, kar mu kroži po žilah, ni zgolj strojno olje, ki maže stroj v njegovem pogonu, da se kaj ne zaustavi, dasiravno je on sam, uprežen največkrat kot stroj, uvidel, da je to res tista topla kri, ki kroži po njegovih žilah, ki mu daje moč in življenje, da si more zaslužiti sicer skromen kosček kruha zase in za svoje. Ko je tako mislil dalje, se mu je v hiši zbudila zavest. Rodila je spoznanje: Človek sem..., človek sem! Kako svobodnega se je počutil ob tej misli, kako samozavesten mu je postal korak, močnejšega, mlajšega se je čutil. Nič več ga ni težilo tisto trpljenje, ublažile so se mu gube na razoranem, od znoja izsušenem licu, in pri srcu mu je bilo tako lahko.

Danes, na sam praznik Dela, na to delavsko veliko noč, mu je prišlo to spoznanje. Kako prijetno bi bilo na svetu, ko bi ne bilo izkoriščevalcev in ne izkoriščanih, da bi se premostil ta prepad med njimi, da bi priznal drug drugemu: človek si... In jaz sem tudi človek...

Vedel je, da mora biti na svetu nekdo, ki bode ukazoval, ki bode vodil stvari, vendar se ne bo čutil več kakor človek in ne bo, kakor se to godi sedaj, nekak posebljeni bog. Kraljestvo človeka bo takrat na zemlji...

S temi in sličnimi mislimi se je bavil naš Tone na izprehodu in zadovoljen se je vračal proti domu, dvakrat zadovoljen, da je baš na ta njegov praznik pričel tako jasno misliti. Z vedrim čelom je korakal proti svoji borni bajti, nič mu ni grenilo tega spoznanja, da ni mogel praznovati tako, kakor bi si morda sam zaželel. Jasno mu je bilo samo eno: Vztrajati pri tej močni falangi, kateri se je bil pridružil, privabiti vse one sotrpine, ki morda še stojijo izven tega »MI«. In s tem sklepom se je vrnil drugo jutro zdrav in vesel na svoje delo, v trdni veri, da bo tudi zanj prišel dan, ko si bo delavstvo samo odvalilo kamen od duri groba zaspčnosti in nezavednosti, ter bo vstalo v novo, boljše življenje, ko bomo na zemlji ustvarili kraljestvo človeka.

Postani član organizacije!

Neorganizirani: Ker dnevno predolgo delam, sem postal bolan. Potem sem dobil delo za nizko plačo, pa sem bil vsled nekih sporov odpuščen. Ker nisem imel pravnega zastopstva, sem sedaj zopet brezposeln.

Organizirani: Dragi sodrug, baš v tem pogledu ti morejo strokovna organizacija in njene ustanove nuditi pomoč in te ščititi pred izkoriščanjem ter podpirati v stiski.

Postani član svoje strokovne organizacije.

Biti strokovno organiziran, pomeni — zavedati se samega sebe. . . . Kdor noče biti organiziran, odobrava molče vse, kar se mu prigodi. Delodajalci nastopajo vedno organizirano in vedno internacionalno . . . Zboljšanje položaja delavcev je v delavcih samih.

Delavska zbornica je poslala trgovskemu ministru svoje mnenje o načrtu obrtnega zakona. Ta zakon mora jamčiti delavstvu tiste pravice, ki mu jih daje zakon o zaščiti delavcev in socialna zakonodaja sploh. V vseh sporih, ki bi nastali med delodajalci in delojemalci, se zahteva sodelovanje in odločitev Delavske zbornice kot glavne inštanice. Položaj delavstva v raznih obrtih, ki je nadvse slab, se mora zboljšati.

Novi obrtni zakon in delavstvo.

Ministrstvo za trgovino in industrijo je izdalo osnutek novega obrtnega zakona, ki naj bo veljaven za vso državo.

Kakor znano, je bil že enkrat izdan tak načrt. Delavstvo in obrtniki so ga pa sprejeli z velikim nezadovoljstvom — in je odšel v večnost.

Obrtni zakon ni važen samo za obrtnike vseh vrst, nego tudi za pomočnike in vajence. Obrtni zakon je velike važnosti za pridobitev in za vse ljudske sloje. Ustroj obrtnega zakona, t. j. ureditev obrtnih odnosov je osnovna podlaga, iz katere izvirajo vse ostale socialne razmere, socialne pravice in s tem torej položaj delavcev in nameščencev. Zato ni vseeno, kakšen bodi novi obrtni zakon.

Na prvi pogled vidimo, da sloni načrt zakona na odredbah obrtnega zakona, ki velja sedaj v področju Hrvaške, Slovenije, Vojvodine ter Slavonije, Dalmacije, Bosne in Hercegovine. Oceniti ta osnutek na prvi mah ni mogoče, a bomo to storili v prihodnjih številkah »Delavca«. Vendar v glavnih potezah lahko podamo okvir, v katerem se gibljejo odredbe tega osnutka.

Najprej je važno, da konstatiramo, kaj vse in kdo spada pod sankcije novega zakona.

Osnutek obrtnega zakona smatra za obrt vsako redno, samostojno in dopustno pridobinsko delo. Izvzeti so med drugimi: poljedelstvo, gozdarstvo, rudarstvo, državna podjetja, pomorstvo, zračni promet, železnice, svobodne obrti, hišni posli

in zadruga, osnovane na principu samopomoči.

Obrti se dele na tri grupe. Obrt, za katero je potrebno, da se sme opravljati, strokovno znanje, koncesijonirana obrt, ki se opravlja z obrtnim dovoljenjem in obrt, za katero ni potrebno strokovno znanje, takozvana svobodna obrt.

Tako torej spadajo v obrt ne samo rokodelstvo nego tudi trgovina in industrija.

Od specialnih odredb v načrtu tega zakona so za delavstvo posebno važne one, ki se nanašajo na obrtno pomožno osebje.

Razločuje se dve vrsti pomožnega osebja. Obrtno pomožno in pomožno osebje.

Obrtno pomožno osebje so tiste osebe, ki opravljajo poverjeno delo v obrtnih podjetjih in ki stoje v službenem razmerju z obrtnikom-delodajalcem.

Pomožno osebje so pa vse tiste osebe, ki redno delajo v tovarnah.

Posebni oddelki zakona regulirajo delavske pogoje pomožnega osebja.

Delovno razmerje se sklone na podlagi svobodnega dogovora. Dogovor je lahko individualen ali pa kolektiven, to je, da velja za vse osebje enega obrata. To je delovna pogodba.

Plača se mora izplačati v denarju. Zabranjeno je dajati v naturi, mesto v denarju. Dogovori, ki bi bili protivni, so neveljavni.

Razveza službenega razmerja. Odpovedni rok morejo obe stranki v

medsebojnem sporazumu določiti poljubno. Ako ni takega dogovora, velja 15 dnevni odpovedni rok.

Brez odpovednega roka sme odpustiti delodajalec svojega uslužbenca le iz posebej naštetih razlogov. (Prevara, nezvestoba itd.)

Ako ima delavec službeno stanovanje, ga mora izprazniti 14 dni po prestanku službenega razmerja. V slučaju smrti pa smejo ostati svojci še dva meseca v stanovanju.

V osnutku tega zakona so tudi posebne odredbe o vajencih.

Za vajence se smatrajo vse osebe, katere stopijo v kako obrt z namenom, da se praktično vežbajo v toliko meri, da morejo postati pomočniki.

Vajenci morejo postati le osebe, ki so dovršile 14 leto starosti in izvršile 4 razredno ljudsko šolo.

Minister za trgovino sme pa osnovati poseben zavod, ki bo sodeloval pri poklicni izbiri vajencev.

Ko stopi vajenec v učenje, se mora takoj sestaviti pismena pogodba pred upravno oblastjo prve stopnje. Čl. 186 določuje, kaj vse mora obsegati taka pogodba.

Vajenec mora biti tudi zdravniško preiskan, da se ugotovi, če je sposoben za učenje. Naslednji člani določujejo, koliko časa traja učna doba, kdaj sme učenec razvezati učno razmerje in kdaj mojster.

Strokovne zadruga, odnosno upravna oblast prve stopnje morajo voditi tudi register vajencev.

Vsak vajenec mora napraviti pomočniški izpit pred komisijo, katero sestavljajo trije člani: predsednik in dva prisednika. Predsednik in dva njegova namestnika so iz kroga mojstrov dotične stroke in jih imenuje pristojna zbornica za dobo treh let, dočim se imenujeta prisednika za vsak izpit posebej.

Po tem osnutku se pa ne smatrajo za obrtno pomožno osebje in ne za pomožno osebje sluge, ki so v domači ali osebni službi podjetnika.

Kakor vidimo, krog »pomožnega osebja« po definiciji tega zakonskega načrta ni v celoti identičen s krogom »delavcev in nameščencev« po definiciji »Zakona o zaščiti delavcev«. In to bo treba izboljšati.

Obrtno-nadaljevalne šole predvideva osnutek zakona, da morajo biti v vsaki občini, v kateri je 50 vajencev. Stroške za njo nosi občina. Šolski pouk se vrši med delovnim časom in ga morajo obiskovati vsi vajenci.

Nadaljne odredbe govore o reševanju medsebojnih sporov med delojemalci in delodajalci. Zato bodo posebni odbori za poravnavo sporov manjšega značaja in obrtna sodišča.

Posebni oddelek osnutka prinaša obvezne strokovne organizacije delodajalcev (gremiji) in posebne pomočniške odbore. Poleg tega se govori tudi o ustanovitvi in delovanju neobveznih strokovnih organizacij.

Danes omenjamo samo to. Pač pa bomo podrobneje govorili o vsem tem. Strokovne organizacije in Delavske zbornice že sklicujejo ankete, kjer bodo razmotrivale ta osnutek obrtnega zakona in dale svoje pripombe in predloge.

Delavsko gibanje posveča temu zakonu največjo pažnjo.

Naredbe tega zakona, oziroma način, kako se naj točno glase, so velikega pomena in vprašanje revizije socialno-politične zakonodaje. In tu bo aktivnost naših strokovnih organizacij morala pokazati svojo voljo in od te aktivnosti je odvisno, kako in v koliko bo ta novi obrtni zakon dal mogočnost za nadaljno izgraditev spoštnega in dobrega delovnega prava.

Protituberkulozna liga in borba proti tuberkulozi.

Tuberkuloza je pred vsem bolezen obratov in tovarn, torej delavska. Ker za mizerne plače trdo delati in v pomanjkanju, v nehygieni živeti, si ničesar mogoče privoščiti, ni čuda, da je ona zato zvesta tovarišica in razjedalka delavskih življenj.

Sedaj se po Sloveniji vrši propaganda za protituberkulozno ligo. Piše se mnogo in daje raznovrstna navodila, kako se zdraviti, kako živetiti itd.

V konkretni obliki nikdo ničesar ne pove, namreč o vzroku, zakaj tuberkuloza domuje največ v delavskih družinah.

Boljšje plače delavstvu, dobra stanovanja delavstvu in boj proti tuberkulozi bo uspešen. Pri ustanovitvi protituberkulozne lige je Strokovna komisija dala svojo izjavo, ki se glasi:

Kot predstavica okrog 12.000 organiziranih delavcev v Sloveniji je Strokovna komisija čast izjaviti, da se rade volje odzove plemenitemu stremljenju koristne ustanove, ki se je danes ustanovila in katera si je nadela težavno nalogo, započeti borbo proti največjemu socialnemu zlu — tuberkulozi.

Pripominjamo pa takoj pri tej priliki, da bi bil vsak poizkus zaman in neresen, ako se zadeve ne bi lotili tam, kjer je potreba. Začeti je potreba odpravljati vzroke tej bolezni.

Zgolj ironija bi bila, ako bi se tem

najbednejšim hotelo odpomoči samo v obliki tiskanih navodil in nasvetov: kako naj se hranijo, kaj naj uživajo, da naj obiskujejo zdravilišča, kako naj skrbje za higijeno, snago in čistočo itd., ko pa vemo, da si le ti ne morejo vsled svojih gmotnih razmer zdaleka tega privoščiti.

Ako hočemo, da obvarujemo človeštvo pred katastrofalnimi posledicami te takozvane proletarske bolezni, mora osnovana »protituberkulozna liga« predvsem usmeriti svoje sile, da se uveljavijo naslednje:

1. da se vse tovarne in delavnice že v smislu uveljavljenih zakonitih predpisov uredijo higijenski tako, da bo delavstvo in nameščenstvo zdravje v resnici zaščiteno;

2. da se v vseh obratih uvede 8 in 7-urni delovni čas;

3. da se da delavstvu in nameščenstvu take plače, s katerimi jim bo omogočeno ohraniti zdravje in se uspešno zdraviti v slučaju bolezni, da jim bo omogočeno stanovati v zdravih, človeku primernih stanovanjih, ter da jim bo v obče omogočeno človeka dostojno življenje.

Ako se bo osnovana ustanova lotila svojega tozadevnega posla s te strani, bo Strokovna komisija z veseljem in z vsemi silami sodelovala (saj mi pravzaprav v tej smeri delujemo že desetletja), ker v svesti si bomo, da vršimo eno izmed najvažnejših kulturnih del te dobe, ki bo brez dvoma kronano z uspehom.

Na to našo izjavo opozarjamo javnost zopet danes. Lotite se pozitivnega dela za pobijanje tuberkuloze.

kakšnim razumevanjem se delegati zavedajo važnosti, da smejo in lahko razpravljajo o svojem bolniškem, nezgodnem in podpornem zavarovanju in kako stvarno znajo razglabljeti o tem ali onem zboljšanju te svoje zavarovalne institucije.

Predsednik je v svojem poročilu povdaril, da je II. skupina poslala ministru za šume in rude delegacijo, ki je predala predloge, ki se naj uveljavijo z zakonito uredbo. Ti predlogi se tičejo pravilnika za Bratovske skladnice, ki bi se naj na kak način uzakonil. Prva skupina Bratovskih skladnic (to so delodajalci) ni marala sklicati nobene ankete. Po starem pravilniku, ki ga je uzakonila stara Avstro-Ogrska, je imelo delavstvo dvetretjinsko zastopstvo. In Bratovska skladnica je imela težkih 9 milijonov zlatih kron kapitala. Sedaj, pri nas v Jugoslaviji določa pravilnik paritetno zastopstvo, t. j. polovica delavskih zastopnikov, polovica delodajalskih. A še ta pariteta ni pravična, kajti recimo: če je delavsko zastopstvo soglasno za, a delodajalsko zastopstvo soglasno proti, ko tedaj odločuje samo en glas, to je glas predsednika, predlog delavskih zastopnikov propade. Kajti: predsednik je vedno delodajalec in ne bo glasoval proti »dalekovidnejšim in razumljivejšim« mnenjem I. skupine, t. j. delodajalske skupine. To je delegacija v ministru za šume in rude obrazložila in dokazala, da ni pravilno in da je to krivično. Priznali so ji sicer to, da ima delegacija prav in da bodo to upoštevali, vendar dosedaj se ni še nič popravilo.

Pokojninsko zavarovanje je poslabšano. Iz 35 let so naredili 40 let. 5 let, tako pogledano, je morda videti malo. A kdor se mora 40 let pustiti izmoghavati z napornim delom, za slabe plače, gladovati, trpeti brezplačne dopuste, redukcije, je ta doba 40 let strašno dolga doba in le redki je, kdor jo doživi. In kaj pomaga rudarju in plavžarju pokojninsko zavarovanje po smrti? Zato je 35 letna doba dovolj dolga čakalna doba in pomeni 5 let veliko.

Vojna je tudi strašno udarila po

delavskih zbirkah, na starostno in bolniško zavarovanje. Bratovska skladnica je imela, kakor že rečeno, 9.000.000 zlatih kron. Če bi ji to ostalo, namreč ta vrednost v zlatih dinarjih, bi Bratovska skladnica lahko plačevala pokojnine. Ali vojna odškodnina ni namenjena za delavske institucije in zato je devalvacija valute udarila tudi po Bratovskih skladnicah. Staroupokojenci so delali in plačevali v zlatih kronah in pokojnina se jim je izplačevala v zneskih 20 do 25 zlatih kron. Za silo se je s tem živelo. A sedaj dobivajo isto v dinarjih. In tako tak siromak, ki je plačeval za svoje starostno zavarovanje v zdravi valuti, sedaj trpi in gladuje s par dinarji.

Naša delegacija je zahtevala anketo, ki bi naj redigirala pravilnik in postavila 35 let čakalne dobe za polno pokojnino. Naši predlogi so bili v projektu pravilnika upoštevani. Anketa se je sklicala. Ali zastopniki delodajalcev so izjavili na anketi, da niso pripravljeni razpravljati, ker niso imeli časa projekta preštudirati. Naj se anketa preloži.

Protestirali smo zoper to, Del. zbornice so protestirale, a ni pomagalo. Zveza industrijcev je stala na tem, da se ima anketa odgoditi in ona se je odgodila. 8 dni na to se je izvršila sprememba v ministru in vse je padlo v vodo. Sedaj je pravilnik uzakonjen, intervencije več ne morejo pomagati — trpin trpi!

Tako stoji socialno zakonodajno vprašanje našega zavarovanja za bolezen in starost.

Dosedaj je bil vedno v Bratovski skladnici deficit. Letos izkazuje blagajna 2.596.000 prirastka. To je sicer malo, a plaz, ki je drvel, je ustavljen.

Zanimivo je poročilo o globah. Globe gredo v bolniški sklad Bratovske skladnice. Globe, to so kazni in večina sô radi »plavega«. Ni tu kriv alkoholizem, kakor dejstvo, da so rudarji tudi iz kmečkih sinov, ki jim doma ne diši kmečko delo. To se vidi prav očito iz krajev, kjer so taki momenti.

Hrastnik je na primer plačal v tem letu 138.000 Din glob. To je vsota, ko lahko človeka glava zaboli. Ker rudarji-kmeti poznajo 3 praznike v tednu: v soboto judovskega, v nedeljo krščanskega, v pondeljek šušarskega. Reči se pa mora, da pravi rudarji, ki so navezani samo na svoj zaslužek, »plavega« ne delajo. To se vidi na pr. v Zagorju. Tu je bilo 27.000 Din glob. In v Trbovljah. Tu je bilo 202.000 Din glob. In kaj je Hrastnik proti Trbovljam? Jesenice so imele samo 3000 Din glob.

Imamo delavce, ki so recimo 30 let stari, a so že sedaj zlomljeni in ostareli. To vse vsled sistema, ki je

Koliko velja naša beseda?

(Nekaj misli o priliki občnega zbora Bratovske skladnice.)

Bolniško zavarovanje delavstva je staro nad 40 let. Delavstvo samo je ustvarilo to zavarovanje, počasi, korak za korakom ga zboljševalo. In ker ga je samo ustvarilo, je tudi pri tem svojem delu imelo glavno besedo, je pri tej svoji instituciji, pri tej svoji zaščiti v slučaju bolezni moralo imeti glavno besedo.

Ali — ko je iz majhnih bolniških blagajn počasi nastala velika blagajna, ko so iz desetisočakov postali milijoni, recimo milijarde, ko je iz majhnih bajt vzrasla mogočna palača, delavstvo nima več pri tej svoji ustanovi besede.

V Jugoslaviji imamo sedaj že tri delavske ustanove bolniškega zavarovanja:

Središnji ured za zavarovanje delavcev in njegove okrožne urade;

Vsi zavedni delavci morajo biti strokovno organizirani.

Humanitarni fond železničarjev in Bratovske skladnice za rudarje in plavžarje.

Bil sem na predkonferenci II. skupine, t. j. delavske skupine Bratovske skladnice, ki se je vršila 26. IV. 1930 v Ljubljani, ker je drugi dan, v nedeljo 27. IV. 1930, bil občni zbor.

Poslušal sem poročilo predsednika te delavske skupine, oziroma podpredsednika Bratovske skladnice (ker predsednik je vedno delodajalec). Ta konferenca je pokazala, s

PRVI MAJ

je potekel. Kako si, poverjenik, zaupnik, funkcionar, izvršil svojo nalogo glede Cankarjeve družbe? Citatelj, ali si postal

član Cankarjeve družbe?

Ali si ji pridobil mnogo članov? Oktobra dobiš 4 lepe in zanimive knjige za članarino 20 dinarjev!

Strojvodjem, strojnikom in kurjačem parnih kotlov.

Ker je bila že večkrat izražena želja, da naj preskrbimo v slovenščini popis gradbenih snovi in njih sestavine, iz katerih so zgrajene lokomotive, lokomobile in parni kotli, ustrezamo tej želji, v kolikor nam je bilo mogoče to snov zbrati.

Nekaj o gradbenih snoveh:

Vprašanje: Katere gradbene snovi so najvažnejše pri gradbi parnega kotla in parnega stroja?

Odgovor: Najvažnejše v poštev prihajajoče snovi so različna železa, kakor kovno in taljeno železo, kovno in taljeno jeklo in železna litina, dalje baker, cin, cink, antimon in druge kovine. Iz slednjih kovin dobivamo takozvane kovinske sestavine, kakor rdeča kovina, rdeča litina, medenina in bela kovina. Poleg teh uporabljamo še kasčuk, usnje, asbest in druge snovi.

Tu navajamo le najvažnejše o teh kovinah (cin-kositer).

Železne sovrste:

Železo, ki ga uporabljamo za izdelovanje vseh teh različnih predmetov, ni kemično čisto, temveč mešano z drugimi snovmi. Najvažnejši je tu pač ogljik, ker ima na lastnosti železa velik vpliv.

Ako primešamo železu ogljik, se lažje topi, a postane tudi bolj krhek. Železo, ki ima malo ogljika, je raztežno in trpežno, toda težko taljivo.

Razločujemo dvoje vrst železa:

1. Surovo železo.
2. Kovno železo.

Surovo železo delimo v belo in sivo surovo železo.

Kovno železo je pa ali tekoče ali pa netekoče (mekko). Iz mehkega železa pridružujemo varilno železo in varilno jeklo. Tekoče železo nam pa daje taljeno železo in taljeno jeklo.

Različne sovrste železa vsebujejo ogljika:

Belo in surovo železo imata po 2,3 do 6% ogljika. Varilno sivo jeklo in taljeno jeklo imata po 0,25 do 1,6% ogljika. Kovno železo in taljeno železo pa vsebujeta 0,05 do 0,25% ogljika.

Surovo železo.

Surovo železo vsebuje največ ogljika. Pridobivamo ga v plavžih iz različnih železnih rud, in sicer s pomočjo koksa.

Predno denemo razne železne rude v plavž, jih moramo za taljenje posebej pripraviti, t. j., primešamo jim razne snovi (n. pr. apno) zato, da se vse zmesi železnih rud spremene v plavž v lahko tekočo žlindro.

Ako se iz plavža dobljeno tekoče železo hitro ohladi, ostane ogljik kemično z njim združen (spojen) in dobimo belo surovo železo.

Če se pa surovo železo polagoma ohlaja, tedaj se izloči del ogljika kot grafit in dobimo sivo surovo železo. Poleg tega pa igrajo važno vlogo pri dobivanju belega in sivnega surovega železa tudi še razne surove mu železu primešane snovi in razna vročina plavža.

Belo surovo železo.

Belo surovo železo vsebuje kemično združen 2,3 do 6% ogljika. Prelom je svetel in listnat, posebno se to opazi pri sijajniku (Spiegeleisen).

Belo surovo železo se topi pri 1100° C. Ne moremo ga dobro liti, ker težko teče in ne zaliva dobro kalup. Je zelo trdo, krhko in ga težko obdelujemo. Iz njega pridobivamo razno kovno železo.

Sivo surovo železo.

Sivo surovo železo izločuje ogljik (2,3 do 6% deloma kot grafit; radi tega dobi sivo, oziroma temnosivo barvo. Lom je več ali manj debelo zrnat. Tali se pri 1100 do 1200° C. Sivo surovo železo je zelo krhko toda zelo rado se tali, ker ostane zelo tekoče in vsled tega dobro spopolni kalupe. Lahko ga dobro predelamo. Sivo surovo železo porablja v livarnah kot železen liv. Zato ga v posebnih topilnih pečeh s pomočjo koksa pretaplja in se imenuje livno železo.

Da izločijo v sivem surovem železu še ostale tuje snovi, primešajo zopet apno, da postane to železo lahko tekoča žlindra, kjer se te snovi prav rade izločijo. Ako potrebujemo malo livnega železa, ga topimo v piskernih pečeh. Livno železo vlijejo v posebne v pesku narejene kalupe, kjer se polagoma hladi.

Polovično surovo železo dobimo, ako sivo in belo surovo železo v določenem razmerju stalimo.

Iz njega izdelujemo predmete, ki morajo prenašati hude pritiske, oziroma močne obrobe, n. pr. parne cilindre. Livar imenuje to železo kratko »cilindrovno železo«. Tu in tam mu primešamo tudi nekoliko cina. Trdo litino dobimo, ako ga v kalupe vlijejo na površju hitro ohladimo, ali pa, če posamezne dele ohladimo s tem, da uporabljamo le delno železne kalupe, ki hitro ohladi to železo. S tem nastane na gotovih delih belo

surovo železo, kajti grafit se ne more vsled hitrega ohlajenja izločiti in ostane kemično vezan.

Na takih mestih je vilita stvar prav trda in proti obrabi skrajno odporna. Lito železo vzdrži tudi pritisk, vendar ima malo odpornosti.

Ker se v notranjosti vlitih predmetov dobe polovična ali porezna mesta ali mehurnji, vsled tega je lito železo zelo nezanesljivo.

Zato je pa uradno tako omejena uporaba litega železa pri izdelavi parnih kotlov.

Varilno železo.

Le-to spada med kovaška železa. Pridobivajo ga iz belega železa v takozvanih pasjih pečeh ali svežih ognjiščih. Pasja peč je plamenska peč, ki se kuri le s premočom, kjer pa surovo železo ne prihaja v stik z gorivom, temveč le s plamenom in se vsled tega stali. Vsled vpliva plamena, kislika iz zraka in žlindre, kakor tudi trajnega mešanja tekočega surovega železa, se le temu odvzame skoro ves ogljik. Dobimo nekako testeno snov, ki jo s parnim kladivom ali valjem še dalje obdelujemo.

Slednjic se na ta način dobljeno železo še v varilni peči stanjša ter dva ali trikrat zvari.

Sveža pečica ima mnogo sličnosti kovaški pečici. Kot kurivo za taljenje surovega železa vporablja oglje. Tu dobimo varilno železo posebno čisto in dobro, takozvano »ogljeno železo«, ki ga rabimo za posebne stvari.

Tako varilno železo je posebno revno na ogljiku, kajti vsebuje le 0,05 do 0,1% ogljika. Je sivobele barve in ima kitasti lom. Je zelo trpežno, dobro varilno in kovno, vendar ne trdo. Tali se pri 1500° C.

zavladal v rudnikih, to je »priganjaški sistem«. Delavci so pa pozabili, kdo so in ne vedo, kam spadajo in kako se naj zaščitijo. Drug drugemu ne zaupajo. Pride paznik in reče: To in to mora biti gotovo. Delavec si ne upa reči, da ne bo zmož. Če to reče, mu reče paznik: »Isti, ne potrebuje mo te!« Na primer slučaj, ki jih je mnogo podobnih in enakih: Rudar je pri neki priliki stavil v rovu stebre. Videl je, da je nevarnost, da ga zasuje. O pravem času je zbežal. Zato je bil kaznovan s 100 Din globe... Vročina v rovu je 32 stopinj. Ker ni rudar vzdržal v tej vročini določene dobe, je bil kaznovan s 50 Din.

Jeram iz Jesenic je rekel pravilno: Pri rudarjih vlada absolutna volja podjetnika, zato so takšne kazni in tako postopanje z rudarji. Rudarji pa nimajo volje, pokazati svojo voljo. In če je med rudarji toliko zaupnikov, kakor jih vidim tukaj, ki znajo misliti, se temu lahko odpomore. Več mi ni treba govoriti, ker današnja konferenca ni zato sklicana, da bi razpravljala o vrednosti in pomenu strokovne organizacije. Vendar moram poudariti to kljub temu, da zato, ker pri rudarjih ni volje biti in veljati ne-

kaj, trpimo tudi mi plavzarji. Ker to, kar dela podjetnik z rudarji, hoče tudi pri nas poskušati, da bi tako delal. Ali mi smo organizirani in imamo zaščito.

Bilo je še mnogo zanimivih predlogov in debate, kar pa vsled pomanjkanja prostora tokrat ne morem napisati.

Zapisal sem samo ta poročila, da se vidi, kako zna delavec-zaupnik stvarno misliti in delati in kako je važno, da delavske institucije upravlja delavstvo, da mora beseda delavca tudi veljati.

Glede na ostali dve bolniško-zavarovalni instituciji, Središnji ured in Humanitarni fond, Bratovsko skladišnico že vendar kolikor toliko upravlja delavstvo, dočim, kakor že rečeno, v Središnjih uredih in Okrožnih uradih nima ničesar več za govoriti, v Humanitarnem fondu pa samo pro forma.

A vse to zopet kliče glasno in odločno:

Strokovne organizacije so prepotrebne in zaščita delavstva v vseh vprašanih. Zato organizirajte se še, ki še niste, da bo beseda delavca držala.

Za skrajšanje delovnega časa.

Nekaj misli o naraščanju nezaposlenosti.

Glavni krivec nezaposlenosti je v neracionalnem gospodarstvu, ki je utemeljeno v kapitalističnem gospodarskem sistemu, deloma pa je povod, sedanje tako silno naraščajoče nezaposlenosti gospodarska anarhija po svetovni vojni.

Kapitalistično gospodarstvo stremi po dobičku, živi od dobička. Dobiček je kapitalizmu bog, čeprav hlina, da veruje v druge vidne in nevidne bogove.

Svetovno gospodarstvo je važen problem, ki bi se moral vršiti in razvijati v interesu splošnosti, kar pa ne more biti, dokler je glavni cilj kapitalizma dobiček.

Izpolnjuje se znanost, tehnika. Produkcija se vrši vsak dan bolj moderno, z novimi stroji, ki nadomeščajo delavce, delavci pa ostanejo brez dela, brez kruha. In producira se neverjetne množine blaga, za katero ni konzumentov — zgolj iz spekulacije, zaradi boja dobička. V tem obstoji nesmotrenost kapitalističnega gospodarstva, ki ga bo prej ali slej nadomestilo svetovno racionalno gospodarstvo z ozirom na produkcijo, zlasti pa z ozirom na splošne potrebe človeštva. Problem nezaposlenosti se olajša z nujnimi ali javnimi deli le začasno, le trenutno. Prava rešitev tega problema pa more biti le v tem, da se moderne tehnične pridobitve

porabljajo v interesu splošnosti in produkcija blaga vrši po potrebi konzuma.

Racionalizacija obratov, ki meče na cesto stotisoče delavcev, nosi dobiček kapitalu, človeški družbi pa škodo.

Zato so se pričele baviti strokovne organizacije vseh bolj industrijskih držav z vprašanjem skrajšanja delovnega časa. **Peturni delovni dan bi bil z ozirom na današnji napredek tehnike zadosten.** Peturno dnevno delo bi veliko nezaposlenost vsaj za krajši čas znatno omejilo, ker trajen tudi ta pomoček ne more biti, dokler svetovno gospodarstvo, ki stremi samo po eksploataciji človeške družbe, ne bo rešeno kapitalističnih okovov.

Kapital se združuje, kaj pa delavci?

Ameriški delavski dnevnik »Prosveta« je zapisal sledeči članek:

Ni ga dneva, da ne bi ameriški listi poročali o kaki združitvi podjetij in korporacij. Tu se združijo dve ali tri banke, tam železnice ali jeklarne in spet tam premogovniki in rudniki. Vse se združuje. Korporacij je vedno manj in one, ki ostajajo, so vedno večje.

Ameriški kapital se združuje. Organizacija kapitala postaja enotna in solidna, zato pa močna. Kapital se združuje po industrijah, kar je nekaj naravnega. Bližamo se dobi, ko bo v Ameriki le toliko korporacij, kolikor bo industrij. Vsaka industrija bo trust zase.

Organizacija kapitala pomeni napredek v ekonomiji. Konkurenca med posameznimi magnati in družbami dela stroške, ki odpadejo, ko se tekmeči združijo in delajo dalje sporazumno. Milijoni dolarjev, ki jih požre konkurenca, se potem prištejejo dobičku in privatno bogastvo se koncentrira v manj rokah, zato ga je več.

Kaj pa delavci? Ali se tudi oni združujejo za svoje koristi kakor se združujejo kapitalisti?

Ako se razgledaš po Ameriki, ne vidiš med delavci posebnega navdušenja za svoje organiziranje. Zakaj čakajo? Ali čakajo, da jih kapitalisti vzamejo v svojo kompanijo? Dolgo bodo še čakali! —

Delavci še vedno tekmujejo med seboj, še vedno zbijajo in odgrizavajo drug drugemu mežde, še vedno se pisano gledajo in so nevoščljivi drug drugemu. To je magnatom in

njihovim političnim ter verskim hlapčonom jako po volji. Hlapčoni skrbijo, da so delavci razdeljeni politično, versko, narodno in plemensko. Dobro je to za — hlapčone in magnate. Bogme slabo za delavce!

Ameriška delavska federacija ima že dolgo vrsto let le okrog dva milijona članov. Morala bi jih imeti najmanj 25 milijonov! Federacija še vedno šepa po berglah svojega starega craft-sistema, namesto, da bi bila organizirana po industrijah kakor so magnatje kapitala. Delavci, kolikor je organiziranih, so razdeljeni po strokah kakor so bili za časa obrtnikov in malih delavnic, ko ni še nihče sanjal o strojni in masni produkciji. Stotina strok v eni sami industriji! Na primer v stavbinski. Namesto da bi bila za vso stavbinsko industrijo ena sama delavska organizacija, pa je cel kup zidar-skih, opekar-skih, tesarskih, pleskar-skih, ometaških in drugih unij, ki imajo vsaka svoj kontrakt in svoje pogoje. To je zelo nazadnjaško in žalostno.

Ni čuda, da je v Ameriki velika prosperiteta med magnati industrij, med delavci vsake vrste pa velika — žalost.

STROKOVNI VESTNIK.

KOVINARJI.

Zakaj so organizirani?

Predsednik železoindustrijev v Nemški Avstriji priobčuje v »N. W. J.« od 19. aprila t. l. članek, v katerem navaja dohodke podjetnikov in delavcev. Pisec članka že po svoji poziciji ne more biti naklonjen delavstvu, ker taka mesta po navadi zavzemajo najreakcionarnejši podjetniki. Članek sam pa ima namen pokazati podjetnikom, koliko bi bil njihov profit večji, ako bi delavstvo ne bilo organizirano.

Leta 1911 so imeli podjetniki 2350 milijonov šilingov dohodkov, medtem ko so imeli delavci le 1500 milijonov šilingov dohodkov. V letu 1926 so se pa številke znatno spremenile in so imeli delavci 3300 milijonov šilingov, medtem ko so imeli podjetniki le 2369 milijonov šilingov dohodkov. Iz tega je mogoče razumeti, zakaj da so mesto Dunaj in ostala industrijska mesta tako močno napredovala. Le radi tega, ker je ta veliki plus dobička prišel med široko maso delavcev, iz katerih je zopet občina in država črpala svoje davke.

Kako je pa pri nas? Tudi naša podjetja delajo sijajne dobičke. Vendar izkazujejo bilance koncem leta tako majhne vsote, da se človek nehote vpraša, ali se res naši podjetniki celo leto pehajo za teh borih par dinarjev. Pa so delavci v tej ali oni tovarni vložili zahteve po večji plači in če so bili vztrajni in solidarni, so si tudi nekaj izvojevali. Vsled tega bi morala tovarna koncem leta pokazati v bilanci manj dobička ali pa z gubo. Bilo je pa ravno narobe, koncem leta smo videli ravno toliko ali pa še več dobička, kakor ga je imelo podjetje poprej. Da pa so delavci v večini podjetij slabo plačani, so si tega krivi

sami. Za vzgled si naj vzamejo delavce v Nemški Avstriji, kako vztrajno in pogumno so oni organizirani, ne samo zato, da stavljajo vedno nove zahteve svojim podjetnikom, ampak, da ono, kar so si priborili, tudi obdržijo. Pri nas si je delavstvo že tudi priborilo lepe pridobitve, ki jih je pa po preteku nekaj časa zopet izgubilo.

RUDARJI.

Premogovnik Leše.

Kaj pa to? Zadnji čas, ko je nastala kriza v premogovni industriji in se premog zalaga, ker ni odjemalcev, se je začelo tukajšnje delavstvo še intenzivnejše izkoriščati, kakor bi šlo za stavo in bi premog odjemalci kar v aeroplanih odvažali. Človek bi mislil, da se bo za večje storitve tudi več plačalo in bo delavstvo deležno pri večji produkciji tudi večjega zaslužka. Je pa ravno narobe. Več premoga — slabše plače. Akordne postavke se menjavajo dnevno, kakor veвериčno gnezdo.

Obratovodstvo in pazništvo zahteva trboveljsko »leistung«. A samo »leistung«, plače ostajajo leške. Strojnih naprav in dovoza potrebnega lesa kakor je to pri trboveljski družbi, ne zahtevajo, nego samo storitev.

Gospodje! Vpeljite že isti sistem tudi pri plačah in ne pridigujte vedno o tistih Trbovljah; ne znižujte vedno, ako delavec doseže višje storitve, plače. Leški rudar.

V revirih T. P. D. se praznuje dalje.

Zadnja poročila o sporu med T. P. D. in ministrom prometa, češ, da je isti v toliko poravnani, da bo uprava drž. železnic vsaj polovico prejšnjih nabavk vzela od T. P. D., dokler ne pride do končnega sporazuma, se žal niso uresničila. Zakaj takoj po 1. maju je hotela T. P. D. znova ustaviti

Varilno jeklo.

Pridobivamo ga ravno tako, kakor varilno železo, samo da ima več ogljika, namreč 0.5 do 1.6%.

Lom je sivobel in zelo drobnozrnat. Varilno jeklo je zelo trdno in trpežno. Je dobro kovno, varilno in trdo. Tali se med 1300 do 1400° C.

Taljeno železo.

Pridobivamo ga iz belega surovega železa v Martinovkah ali pa v Bessemerjevi hruški.

Martinovka je plamenska peč, kjer se s pomočjo plina proizvaja velikanska vročina. V Martinovkah se predeluje staro kovno železo. Ta način pridobivanja je boljši, kakor pa pridobivanje v stari Bessemerjevi hruški.

V Martinovkah se vsa zmes, sestojča iz belega surovega železa (rene) in raznih primesi razstopi in oprosti ogljika. Ta postopek se pa vrši tudi s tem, oziroma pospeši, da primesti tako železne rude, ki imajo mnogo kislika, dodamo še razne primesti in to raztopimo.

Fosfora bogatemu surovemu železu dodamo še ogljikokislega apna kot primes. Leta odvzame surovemu železu fosfor in kakor žindra, ostane fosfor kislo apno. Iz tega pridobivamo Tomaževo žindro, ki je dragoceno gnojilo.

Iz Martinovk pridobljeno lito železo vlijejo v posebne, piramidam podobne kalupe. Te kose enakomerno razbelijo v talnih pečeh in predelajo v valjarnah.

Starejši način pridobivanja, takozvani Bessemerjev, je ta-le:

Tekoče surovo železo vlijejo iz plavža ali talilne peči v pregibljivo, hruški podobno

posodo, Bessemerjevo hruško, ki se v tej smeri vrtil in v primeren položaj spravi. Ko je hruška polna, jo postavijo pokoncu in potisnejo skozi dno vroč zrak, ki izloči iz železa ogljik.

To debelo surovo železo mora imeti primerno količino silicina in mangana, kajti ti dve telesi tvorita v Bessemerjevi hruški gorivo, da ostane železo tekoče. Fosfora bogatemu surovemu železu se primesta istotako dolomit in tudi Bessemerjeva hruška se znatraj obda z dolomitovo plastjo.

Tudi to taljeno železo se vlije iz Bessemerjeve hruške v piramidi podobne kalupe in se na to predeluje.

Pridobivanje raznega železa v Martinovkah je prava podlaga novodobnih veleželezarn.

Taljeno železo je sivobelega barve in ima enakomeren, fino-zrnat lom. Ogljika ima 0.05 do 0.25%. Taljeno železo se da dobro kovati, variti, ni pretrdo in se topi pri 1400 do 1500° C.

Taljeno železo ima radi svoje enakomerne sestave večjo vrednost pri vporabi kakor pa varilno železo, ki vsebuje češče slabe varilne dele, mehurje in škrlil. Trdnost taljenega železa je večja, kakor pa varilnega.

Taljeno jeklo.

Taljeno jeklo pridelujemo na isti način kakor taljeno železo. Ima pa več ogljika, namreč 0.25 do 1.6%.

Lom je sivobel in posebno drobnozrnat. Tali se pri 1300 do 1400° C.

Taljeno jeklo ima veliko jakost, prožnost in trdnost. Je kovno, varilno in trdo.

Opomba: spoznavanje varilnega in taljenega železa, kakor tudi varilnega in taljenega jekla je večkrat težko. Posebno tež-

ko je določiti mejo, kedar je železo mehko in kovno, kedar je pa še jeklo. V najnovejšem času so pa določili trdnost železa na ta način, da imenujemo železo, ki ima 50 kg odpornosti na 1 mm² prereza, jeklo.

Piskerno varilno jeklo.

Jeklo prevare v piskrih in ga poplemene in tako jeklo imenujemo potem »piskerno varilno jeklo« ali kratko »piskerno jeklo«.

Če mu pridenemo posebne primesti, kakor mangan, krom, volfram, nikelj, vanadium molibden, dobimo posebne vrste jekla posebnih lastnosti, kakor posebno trdoto, odpornost, trdnost in prožnost.

Imenujemo ta jekla po njih primestih, kakor: mangansko jeklo, kromsko, volframsko, nikeljasto jeklo itd.

Pri navadnem jeklu se pri trajni obremenitvi, pri tresenju ali pri udarcih najmanjši drobci premaknejo, kar povzroča predčasni prelom, prelom osi, ročic itd. Jeklo se utruji. **Posebna jekla pa, kakor: krom-vanadium, nikelj-vanadium jeklo, imajo pa nenavadno trajnost radi svoje vztrajnosti proti utrujenosti.**

Električno pridobivanje jekla.

Poleg že imenovanega pridobivanja železa, pridobivajo v najnovejšem času železo, posebno pa jeklo električnim potom.

To pridobivanje je pa mogoče le v rudnin-bogatih krajih, kjer ni premoga in kjer je mnogo vodne moči za ceneno pridobivanje električne moči.

Za topitev teh tvarin v električni peči vporablamo hudo vročino električnih žarnic, ali pa hudo vročino električnih tokov v topilnih predmetih. Izdelki iz električnih peči so posebno čisti.

Vtrdenje z vložki.

Strojni deli, ki mnogo trpe vsled rabe, n. pr. puša, klin, krmila, gonilni in spojni čep, križni klin itd., se izdelujejo iz taljenega železa in z vložki vtrdijo ali kratko »vlagajo«.

Za to določeni predmeti se vlagajo v železne omare, kjer so tvarine, bogate na ogljikovih spojinah, kakor: kostna moka, ogljen prah itd.

Omare na to dobro zapro, da ne pride zrak do njih, nakar jih vložijo v žarilne peči, kjer se dalj časa nahajajo.

S takim vlaganjem, t. j. žarenjem, kjer se nahajajo ogljika bogati predmeti v hermetično zaprtih omarah, se navzame taljeno železo, seveda le na površini ogljika, in železo »pojekljen«.

»Pojekljenje« je do 2 mm debelo. Če pa hočemo, da ostanejo posamezni deli mehki, jih moramo namazati z ilovico. Iz te peči vzete predmete ugasio v vodi, da postanejo »steklenotrdi«.

Pri vlaganju je treba skrajne previdnosti, da ne pokvarimo predmetov in da ne dobe pri gašenju razpok. Slednjic se ti predmeti, kakor puše, klini, na brusilnici zbrusijo.

Dobimo tudi lahko majhne trde plasti, ako pomazemo iz taljenega ali kovnega železa narejene predmete na posameznih krajih z železnim ciankalijem in jih denemo v ogenj. To se ponovi parkrat. Slednjic se predmet ugasi v vodi. Na ta način dobimo kakor papir debelo plast trdote. S takim postopanjem prav lahko »utrdimo« posamezne predmete, da se ne obrabijo tako hitro.

